

**«Bolalarni ma'naviy va jismoniy rivojlanishida
axborot xavfsizligini ta'minlashning
dolzarb masalalari»
Respublika ilmiy amaliy konferensiya**

MATERIALLARI

Республиканская научно-практическая конференция на тему:
«Актуальные вопросы по обеспечению информационной безопасности с целью
духовного и физического развития детей»

12 aprel 2017 yil

Toshkent , O'zbekiston

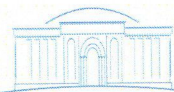
**Respublika bolalar
ijtimoiy moslashuvi
markazi**

**O'zbekiston
Respublikasi Xalq
ta'limi vazirligi**

**O'zbekiston
Respublikasi Fan va
texnologiyalar
agentligi**

**Alisher Navoiy nomidagi
O'zbekiston Milliy
kutubxonasi**

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Ўзбек халқи ҳеч қачон, ҳеч кимга қарам бўлмайди. 13-жилд. – Т.: Ўзбекистон, 2005. – Б. 304.
2. Шермухамедов С., Очилдисв Л. Маданият ва цивилизация. – Фаргона, 2000. – Б.37.
3. Ишмухаммедов Р., Мирсолиева М. Ўқув жараёнида инновацион таълим технологиялари. – Т., 2014.
4. Ходжаев Б., Махмудова М. Ўқувчи-ёшларда ахборот истеъмоли маданиятини ривожлантириш технологияси. – Т.: “Tafakkur qanoti”, 2016.

БАДИЙ АСАРЛАРНИ ЎРГАНИШ ЖАРАЁНИДА ЎҚУВЧИЛАРНИ АХБОРОТ ХУРУЖЛАРИДАН ҲИМОЯЛАШ ТАЖРИБАСИДАН

О.Туракулова,
ТТЕСИ қошидаги
академик лицей ўқитувчиси

Бугунги мураккаб глобаллашув даврида маънавият соҳасида вужудга келаётган долзарб муаммолар, хусусан, дунёнинг айрим минтақаларида тобора кучайиб илдириб отиб бораётган маънавий инқироз хавфи халқимиз маънавиятини асраш баробарида уни юксалтириш, айниқса, ёш авлоднинг қалби ва онгини турли зарарли гоё ва мафкуралар таъсиридан ҳимоя қилишни талаб қилмоқда.

Юртбошимизнинг кўп йиллик ҳаётий тажрибалари натижаси ўлароқ дунё юзини кўрган “Юксак маънавият – енгилмас куч” номли асарида ёшларимиз бизнинг нафақат ишончимиз ва келажагимиз, балки бугунги ва эртанги кунимизнинг ҳал қилувчи кучи эканлиги, ҳал қилувчи куч эса енгилмас, енгилмас куч юксак маънавиятли шахс тимсолида намоён бўлиши ҳар жиҳатдан асослаб берилди. Айни замонда, “Биз халқимизнинг дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаслиги, фарзандларимизнинг биздан кўра кучли, билимли, доно ва албатта бахтли бўлиб яшаш учун бор куч ва имкониятларимизни сафарбар этаётган эканмиз, бу борада маънавий тарбия масаласи, ҳеч шубҳасиз, бекиёс аҳамият касб этади. Агар биз бу масалада ҳушёрлик ва сезгирлигимизни, катъият ва масъулиятимизни йўқотсак, бу ўта муҳим ишни ўз ҳолига, ўзбўларчиликка ташлаб қўядиган бўлсак, мукаддас қадриятларимизга йўғрилган ва улардан озикланган маънавиятимиздан, тарихий хотирамиздан айрилиб, охир-оқибатда ўзимиз интилган умумбашарий тараққиёт йўлидан четга чиқиб қолишимиз мумкин”

[1; 4-б.]лиги ҳавфининг олдини олиш чоралари аниқ кўрсатиб берилди. Шунингдек, асарда янги жамият қуриш йўлида халқимизнинг маънавий юксалишини ўз олдимизга қўйган олижаноб мақсадларга етишда ҳал қилувчи мезон деб қараш ва шу асосда иш олиб бориш биз учун доимо устувор вазифа бўлиб келгани, бугун ҳам эътиборимиз марказида турганининг алоҳида таъкидлангани эътиборлидир.

Инсонни, унинг маънавий оламида кашф этадиган қудратли восита сифатида адабиёт ёш авлодда миллий гуруҳ ва ифтихор туйғусини шакллантириш ва ривожлантиришда муҳим ўрин тутди. “Адабиётнинг инсоншунослик деб, шоир ва ёзувчиларни эса инсон руҳининг муҳандислари, деб таърифланиши бежиз эмас, албатта” [1; 136-б.]. Президентимиз таъкидлаб ўтганларидек, “Халқимиз орасидан мана шу гоёт машаққатли соҳада бутун ҳаёти ва ноёб истеъдодини бағишлаб, адабиётимиз хазинасидан ўрин эгаллаган ўлмас асарлар яратган буюк сўз санъаткорлари етишиб чиққани билан барчамиз ҳақли равишда фахрланамиз” [1; 137-б.].

Замонавий шароитда бадий педагогика намоёндалари орасида сўнгги йилларда айниқса, Марҳабо Каримова ижоди шахс маънавиятининг ижтимоийлашув билан алоқадорлигининг бадий образларда очиб берилаётганлиги, айтилаётган фикрларнинг ҳаётийлиги, ўзининг бадий-эстетик таъсирчан кучга эгаллиги билан ажралиб туради. Шоира ижодини ўрганиш асосида шундай хулосага келиш мумкинки, унинг шеърлари ўқувчиларни ахборот хуружларидан ҳимоя қилишда самарали таъсир кўрсатади.

Шоира бугунги кунда қизларимиз орасида Ғарба тақлидчанлик сифатида кийиниш маданиятининг урфга айланиб бораётганлиги, ҳатто икки ёшнинг унутилмас кунли сифатида ёдга олинадиган маросимларимиздан бири – никоҳ тўйида ҳам қизларимизнинг Шарқона урфдан четга чиқаётганликларини ўзининг “Ҳай-хай, уят!” шеърида алоҳида танқидга олади, шу билан бирга мазкур ҳолатга ҳолис ҳакам сифатида ўз баҳосини беради:

Ҳай-хай, ўлан, жон ўлан,
Келин келди, йўлни оч,
Не кўз билан кўрайки,
Келин ярим ялонғоч...
Бу либосда қизларни,
Кўргандим киноларда,
Бўлар эди ғарбдаги
Кўнгилочар жойларда...

Шунингдек, шоира ҳозирги кунда оиладаги ажралишларнинг саккиз фоизига сабаб бўлаётган кўл телефонлари масаласига ҳам ўз ижодида эътибор қаратиб, ёшларимиз ҳақиқатдан ҳам мазкур алоқа воситасидан фойдаланишда меъёрдан четга чиқиб кетаётганликларини, мазкур ҳолат ташқаридан қараганда кулгули вазиятларни юзага келтираётганлигини ҳаётий мисолларда таъсирчан ифодалаб берган:

Нима энди рўмолча,
Тўрт бурчак латга-да жўн,
Ҳозир рашк сабабчиси,
Замонавий телефон.
Уйдаги келинлар ҳам,
Билмам нима овлайди,

Қачон қарама эрин –
Телефонини ковлайди...

Шоира ўзининг “Ойпошша холанинг илтижоси” шеърда “оммавий маданият”нинг яна бир таъсири ёш қизларнинг пул учун ўзидан анча катта бўлган кишилар билан юриши, бу ҳолатни чет эл сериаллардаги сингари оддий ҳолат деб қарашини Ойпошша холанинг тилидан баён этади. Йигирма бир ёш, кизим,

Гўзал қаламқош, кизим,
Айланай, кундош кизим,
Опоғдадангни тинч кўй.

Шеърда гўзаллик тимсоли ҳисобланган ёшлиқни қадрига етиш, моддий ҳаётни маънавийликдан устун кўйишнинг оқибатлари залолатга етаклаши бадий образларда ёрқин ифодаб берилган:

Кийинган билан башанг,
Бемалол юролмасанг,
“Эрим – шу” деёлмасанг,
Опоғдадангни тинч кўй...

Шоира айниқса, “Телефондаги суҳбат” шеърда оналарнинг қизларни тўғри йўлга солиб, оиладаги сирларни кўчага олиб чиқмаслик, эри, қайнона ва қайнотасидан нолимасликка ўргатишларини таъкидлайди. Она ва қизининг диалогда бундай бадийликка кўплаб гувоҳ бўлиш мумкин:

Қизим қилди кўнгирок,
Овозида ҳаяжон.
Деди: сизни кўришга
Бормоқчийдим онажон...
Ён кўшним эримни бир,
Аёл билан кўрипти,
Шу қунларда ўзи ҳам
Бошқачарок юрипти...
Ташвишингни уйинга,
Кўмиб келгин, жон кизим,
Менинг олдимга фақат
Кулиб келгин, жон кизим....

Тўғарак машгулотлари жараёнида шоира ижодига мансуб шеърларни қиёслаб ўрганиш, шеърлардаги тушунчалар асосида матн тузиш каби тренингларга алоҳида эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ. Бу эса шеърларнинг мазмунини ўқувчилар томонидан тўлиқ англаб олинishiга имкон беради. Юқори даражада анланганлик натижасида ўқувчиларда фаоллик ва бадий-эстетик фикрлаш кўникмалари шаклланади.

Мазкур методни қўллаш технологияси:

Ўқувчиларнинг бадий-эстетик таҳлил этишлари учун бешта ихтиёрий шеър танлаб олинади. Сўнг ўқувчиларга қуйидаги расмда кўрсатилганидек, жадвал тўлдириш таклиф этилади.

Жадвалга қанча кўп шеър киритилса, қиёслаш учун шунча кўп имко-ният юзага келади.

Шеър асосида матн тузиш. “Шеър асосида матн тузиш” методи билиш-изланиш туридаги мустақил ишлар сирасига кириб, бу иш турли хил мантиқий амалларни талаб этади: анализ ва синтез, факт ва ходисаларни қиёслаш, улардаги муштараклик ва фарқли томонларни аниқлаш, асосий ва иккинчи даражали белгиларни ажратиш, сабаб-оқибат алоқа-ларини очиб бериш ва ҳақозо.

Шеърнинг номи	Шеърнинг маркази-да ким ёки нима туради?	Шеърдан ке-либ чиқадиган моҳият нима-да?	Шеърнинг бадий-эстетик аҳамияти нимада?
Энг гўзал тушим			
Навойни ким ўғирлади?			
Биллур гулдон			
Энг гўзал қарғиш			
Соз ва созанда			

Одатда ўқувчилар номаълум ходисалар, янги нуктаи назарларга дуч келадилар, янги билимларни эгаллаш ва ўқув муаммосини ҳал қилиш йўллари излаб топишни талаб этадиган муаммоли вазият пайдо бўлади.

Мазкур методни қўллаш технологияси:

Дастлаб ўқитувчи ўқувчилар билан биргаликда шеърни ўқиб чиқишади. Сўнг шеърдаги асосий тушунчаларни ажратиб, ўқувчиларга тақдим этади. Улардан бирини намуна сифатида бажариб кўрсатади. Сўнг ўқувчилар шеърдан фойдаланиб, тушунчалар асосида мустақил тарзда матн тузадилар.

Масалан, Мархабо Каримованинг “Кўшниллар ҳақида ривоят” шеъри асосида:

- 1) бой, мискин, эҳсон, қозон, дуо;
- 2) бой, сафар, гўшт, бойнинг ўғли;
- 3) бой, кўшни, эшак гўшти, ҳаром;
- 4) бой, Ҳаж пули, кўшни, Каъбапўш, мўминлар қалби.

Шунингдек, ўқувчилар билан биргаликда шоира Мархабо Каримова ижоди асосида “Кийиниш маданияти”, “Гўзаллик нимада?”, “Муомала одоби”, “Умр мазмуни нимада?” каби мавзуларда давра суҳбатларини ташкил этиш асосида уларда мутолаа маданиятини шакллантириш ва турли зарарли таъсирлардан химоялаш самарадорлиги ортади.

Адабиётлар

1. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. – Т.: Маънавият, 2008.
2. Мархабо. Жо-о-о-н дадаси (шеърлар). – Т.: "Yurist-media markazi" нашриёти, 2010.
3. Мархабо Каримова. Онамни кўргани бораман: шеърлар. – Т.: "Yurist-media markazi" нашриёти, 2010.

ЎҚУВЧИ-ЁШЛАРНИНГ "ОИЛА – МАҲАЛЛА - ТАЪЛИМ МУАССАСАСИ" ҲАМКОРЛИГИДА АХБОРОТ ТАҲДИДЛАРИГА ҚАРШИ МАФКУРАВИЙ ИММУНИТЕТИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ

Р. Латипов,
СамДАКИ, "Ижтимоий фанлар"
кафедраси катта ўқитувчиси

Шиддат билан глобаллашиб бораётган бугунги даврда жаҳонда инсоният учун хавф солаётган улкан маънавий таҳдидлар авж олиб бормоқда. Бу эса дунёдаги кўплаб мамлакатларнинг иқтисодийига, сиёсатига, маънавиятига ва ахборот хавфсизлигига салбий таъсир кўрсатмоқда. Ҳалқаро терроризм ва диний экстримизм, наркомания ва гиёҳвандлик, ОИТС каби таҳдидлар қаторида бугун инсониятга маънавий ва ахборот таҳдидлари ҳам раҳна солмоқда. Маънавий таҳдидлар мобил телефон, гаджет, планшет, компьютер ўйинлари, ижтимоий тармоқлар орқали янгича услуб ва кўринишларда намоён бўлмоқда. Баъзан буни инсон сезмайди. Шундай пухта ўйланганки, унинг замирида ёшлар тарбиясига, онгига, маънавиятига салбий таъсир ўтказиш, яъни, уларни тўғри йўлдан оғдириш, енгил-елли ҳаётга ўргатиш, шавфқатсизлик ва зўравонликни тарғиб қилиш, ўз жонига қасд қилиш каби маънавий таҳдидлар ётганлигини кўришимиз мумкин.

Инсон ҳаётида яхшилик ва эзгуликка хизмат қилиш мақсадида яратган глобал интернет тармоғидан ёвуз кучлар ўзларининг ғаразли ниятларини амалга ошириш мақсадида устамонлик билан фойдаланаётган бир пайтда мутасадди ташкилотлар, зиёлилар, кенг жамоатчилик вакиллари ижтимоий ҳамкорликда ўқувчи-ёшларни носоғлом ахборотларнинг салбий таъсирларидан ҳимоя қилишда янгича механизм ва технологиялар асосида иш олиб боришимиз мақсадга мувофиқ. Хусусан, ўқувчи-ёшларнинг ахборот таҳдидларига қарши мафкуравий иммунитетини шакллантиришда "оила-маҳалла-таълим муассасаси" ҳамкорлигининг ўрни алоҳида қайд этиш лозим. Мафкуравий иммунитетни шакллантиришда оила-маҳалла-таълим муассасаси ҳамкорликда тизимли ва самарали иш олиб бориш муҳим аҳамият касб этади. Ўқувчи-ёшларнинг мафкуравий иммунитетини таълим муассасасида таълим ва тарбия жараёнида шакллантирилиб борилса, лекин оила ва маҳалла бунга эътиборсиз, лоқайд бўлса, кўзланган мақсадга етиб бўлмайди. Оилада ота-она фарзандининг кизиқишларига, ўқишига, кимлар билан дўстлашганига, бўш вақтини қаерда, кимлар билан ўтказишини билмас, фарзандининг мобил телефонидаги маълумотлар билан

қизиқмас, ўқувчи-ёшлар бузғунчи гоёлар, таҳдидлар гирдобига тез тушиб қолади. Боланинг характери ва дунёқарашини белгилайдиган маънавий мезон ва қарашлар – яхшилик ва эзгулик, меҳр-оқибат, ор-номус, ота-онага, оиладаги кекса авлод вакилларига ҳурмат каби муқаддас тушунчаларнинг пойдевори ҳам оила шароитида, маҳалла кўз ўнгида шаклланади. Маҳалладаги раислар, маслаҳатчилар, маҳалла фаоллари, кўни-кўшнилари ҳудудда истикомат қилувчи ўқувчи-ёшларнинг тарбияси, унинг юриш-туриши, ҳагги-ҳаракати, кийиниши, таълим муассасасидаги давоматини назорат қилиб бормаса бунинг натижаси салбий оқибатларга олиб келиши мумкин. Бу мафкуравий бўшлиқни вужудга келтиради ва унинг ўрнини бошқа салбий иллатлар тўлдирди. Демак, "оила-маҳалла-таълим муассасаси" ҳамкорлигидаги жамоатчилик назоратига путур етади. Бу борада маҳаллаларда Яраштириш, Маърифат ва Маънавият, Хотин-қизлар билан ишлаш, Вояга етмаганлар, Ёшлар ва спорт масалалари бўйича комиссияларнинг фаолияти йўлга қўйилгани ёшларни барқамол этиб тарбиялаш, уларни спортга жалб этиш, маҳаллаларда ижтимоий-маънавий муҳитни яхшилаш каби вазифаларни самарали ташкил этишга кенг имкониятларни яратиб бермоқда.

Мустақилликни мустаҳкамлашнинг муҳим шартларидан бири бу гоёвий тарбияни кучайтиришдан иборатдир. Бу борада ёшларимизда ёт ва зарарли гоёларга қарши курашиш учун мафкуравий иммунитетни шакллантиришимиз зарур. Мафкуравий иммунитетни шакллантиришда ёшларда оқ-қорани ажратиш, зарарли гоёларга қарши ҳушёр ва огоҳ бўлиш, мустақил фикрга эга бўлиш каби кўникмаларни ҳосил қилиш муҳим аҳамиятга эга.

Шуни унутмаслик керакки, баъзи ёшларда ҳар қандай ахборотни мутлақ ҳақиқат сифатида қабул қилиш ҳолатлари учраб туради. Интернет сайтларида ёшлар дунёқарашига ижобий таъсир қилувчи ахборотлардан ташқари бузғунчи гоёлар асосида шакллантирилган материаллар, жумладан, Ғарб ҳаёт тарзига мос, ўзбек миллий минтақасига зид одатлар ва кўникмаларни тарғиб қилувчи материаллар, мақолалар, клиплар, фильмларни ёшларимиз кўриб бораётганлиги ташвишли ҳолатдир.

Биринчидан, ёшлар ушбу хуружларга қарши ўз ақли, билими, интеллектуал салоҳияти билан курашиши лозим. Бунинг учун оилада ота-она фарзандларини мустаҳкам иродали, иймони бут қилиб тарбиялашни энг асосий вазифа деб ҳисоблашлари лозим. Бу билан ёшларимиз ўз кадрига етадиган, саботли, мустаҳкам иродали бўлиб тарбия оладилар.

Иккинчидан, ёшларда китобхонлик ва мутолаа маданиятини юксалтириш лозим. Чунки, ҳозирги кунда ахборот истеъмоли маданиятини шакллантиришда мутолаанинг ўрни муҳим аҳамиятга эга. Бола қанча кўп китоб мутолаа қилса, унинг дунёқараши ўсиб, дунёда содир бўлаётган воқеа-ҳодисаларни таҳлил қила олади, фикри теранлашиб боради.

Учинчидан, ёшларнинг бўш вақтларини мазмунли ташкил этишда у ёки бу кўринишдаги машғулот ва тадбирларни ташкил этаётганда унинг тарбиявий аҳамиятига